

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ СТИМУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ

Рибнікова Е. Ю.

Безперервний ріст обсягів виробництва, розвиток інфраструктури, підвищення кількості населення призвели до колосального збільшення споживання електроенергії в усьому світі і, як наслідок, до виснаження світових запасів енергетичних ресурсів. Більшість країн не спроможні забезпечити свої енергетичні потреби власними природними ресурсами і мають необхідність у зовнішньому постачанні. Залежність від імпорту енергетичних ресурсів підтримує енергетичну залежність країн, тому зростання рівня паливно-енергетичної незалежності є однією зі стратегічних цілей національної політики.

Поряд із дефіцитом у паливно-енергетичній галузі, негативним наслідком інтенсивного використання енергетичних ресурсів є підризок екологічного балансу в усьому світі. Наявний сьогодні техногенний тип розвитку суспільства не враховує шкідливий вплив господарської діяльності на навколишнє середовище.

Зазначені екологічні та ресурсно-сировинні проблеми змушують світову спільноту шукати альтернативні джерела енергії, використання яких підвищило б енергетичну незалежність кожної країни, а також мінімально б впливало на навколишнє середовище. Популяризація та стимулювання використання альтернативних (нетрадиційних та відновлюваних) джерел енергії стали складовою частиною енергетичної політики багатьох країн світу і України зокрема.

У роботі розглянуті економіко-правові стимули, які сьогодні використовуються в Україні задля збільшення частки альтернативної (нетрадиційної) енергії в загальному енергоспоживанні.

Ключові слова: енергетика, нетрадиційні та відновлювані джерела енергії, альтернативні джерела енергії, «зелений» тариф, екологічний податок.

Непрерывный рост объемов производства, развитие инфраструктуры, повышение численности населения привели к колоссальному увеличению потребления электроэнергии во всем мире и, как следствие, к истощению мировых запасов энергетических ресурсов. Большинство стран не способны обеспечить свои энергетические потребности собственными природными ресурсами и имеют необходимость во внешнем снабжении. Зависимость от импорта энергетических ресурсов подрывает энергетическую независимость стран, поэтому рост уровня топливно-энергетической независимости является одной из стратегических целей национальной политики.

Наряду с дефицитом в топливно-энергетической отрасли, негативным последствием интенсивного использования энергетических ресурсов является подрыв экологического баланса во всем мире. Существующий на сегодня техногенный тип развития общества не учитывает вредное воздействие хозяйственной деятельности на окружающую среду.

Указанные экологические и ресурсно-сырьевые проблемы заставляют мировое сообщество искать альтернативные источники энергии, использование которых повышает

энергетическую независимость каждой страны, а также минимально влияет на окружающую среду. Популяризация и стимулирование использования альтернативных (нетрадиционных и возобновляемых) источников энергии стали составной энергетической политики многих стран мира и Украины, в частности.

В работе рассмотрены экономико-правовые стимулы, которые сегодня используются в Украине для увеличения доли альтернативной (нетрадиционной) энергии в общем энергопотреблении.

Ключевые слова: энергетика, нетрадиционные и возобновляемые источники энергии, альтернативные источники энергии, «зеленый» тариф, экологический налог.

Continuous growth of production, infrastructure development, and population increase have led to a colossal increase in electricity consumption worldwide and, as a result, to the depletion of world energy reserves. Most countries are not able to provide their energy needs with their own resources and need external supply. Import of energy resources undermines the energy dependence of countries, therefore the growth of the level of fuel and energy independence is one of the strategic goals of state policy.

Also, the negative consequence of the intensive use of energy resources is disturbance of the ecological balance of the whole world. The current man-made type of society development does not take into account the harmful impact of economic activity on the environment.

In the conditions of modern energy crisis much attention is paid to the alternative energy sources. This article analyses economic incentives which are used in our country for increase of the part of renewable energy in total energy consumption. Also in the article the experience of usage of feed-in tariffs is considered.

Key words: energetics, non-traditional and renewable sources of energy, alternative energy sources, feed-in tariff, ecological taxation.

Розвиток суспільства на сучасному етапі спричиняє постійне збільшення попиту на електроенергію. Традиційні енергоносії, такі як нафта, природний газ, вугілля через деякий час будуть не спроможні забезпечити потреби людства в електроенергії та, відповідно, сталий економічний розвиток країн через свою вичерпність. Використання альтернативних джерел енергії в усьому світі розглядається як основний спосіб вирішення не лише економічних та соціальних, а й екологічних проблем.

Ефективне стимулювання виробництва та споживання альтернативної енергії можливо лише шляхом поєднання адміністративно-правових та економічних заходів впливу на суб'єктів господарської діяльності з боку держави. Економіко-правовий механізм стимулювання у галузі альтернативної енергетики складається із сукупності правових та економічних методів впливу та спрямований на створення умов економічної зацікавленості підприємств та інших споживачів енергії у виробництві та використанні альтернативної енергії.

Отже, під економіко-правовим механізмом стимулювання виробництва та використання альтернативної енергії розуміємо закріплену в законодавстві систему економічних заходів, спрямованих на забезпечення доцільності виробництва енергії із використанням нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії (далі - НВДЕ) та подальшого її використання як у побутових, так і у промислових цілях.

Дослідженням економіко-правових стимулів у галузі альтернативної енергетики займалися такі вчені, як М.О. Герасименко, Г.Д. Джумагельдієва, Б.С. Серебренников, А.Є. Копилов, І.Л. Зерчанинова, Ю.В. Ващенко та інші. Проте деякі проблемні питання потребують подальшого вивчення, а саме: дослідження ефективності та особливостей функціонування механізму пільгового оподаткування суб'єктів господарювання, які використовують у своїй діяльності електроенергію, отриману із НВДЕ.

В Європейському союзі безперервно проводиться робота з популяризації НВДЕ, формування нормативно-правової бази у цій галузі, а також із вдосконалення засобів заохочення виробництва та використання альтернативної енергії. Наявний економіко-правовий механізм стимулювання виробництва та споживання альтернативної енергетики відзначається своєю ефективністю. Країни ЄС є лідерами у використанні альтернативної енергії. Так, за даними Eurostat (статистична організація ЄС) частка альтернативної енергії в Ісландії та Норвегії становить близько 70%, у Швеції - 53,9%, у Фінляндії - 39,3%, у Латвії - 37,6% [1].

Імплементация досвіду країн ЄС у сфері використання альтернативних джерел енергії є важливою для України, адже зі вступом України до Європейського Енергетичного Співтовариства 1 лютого 2011 року Уряд взяв на себе зобов'язання розвивати національну енергетику з урахуванням цілей, що поставлені перед членами Енергетичного Співтовариства, серед яких, зокрема, відповідно до п. д ч. 1 ст. 2 Договору про заснування Енергетичного співтовариства від 25 жовтня 2005 року, поліпшення екологічної ситуації. Стосовно енергопродуктів і матеріалів, для транспортування яких використовуються мережі, й пов'язаної з ними енергоефективності, заохочення використання відновлюваних джерел енергії, визначення умов торгівлі енергією в єдиному регуляторному просторі. [2]

Імплементация норм законодавчих актів ЄС у галузі НВДЕ надасть можливість Україні не тільки виконати свої міжнародні зобов'язання, але й сприятиме підвищенню ефективності та дієвості вітчизняного механізму стимулювання виробництва та споживання альтернативної енергії, адже, як свідчать дані Eurostat [1], європейські країни досягли високих показників у галузі нетрадиційної енергетики.

Основу розвитку та використання НВДЕ в ЄС наразі визначає Директива Європарламенту та Ради 2009/28/ЄС, яка спрямована на стимулювання використання відновлюваних джерел енергії та встановлює обов'язкові національні цілі до 2020 року, що відповідають частці 20% енергії, яка виробляється з відновлюваних джерел у загальному споживанні енергії для Співтовариства, а також частці 10% цього типу енергії, яка призначається для транспорту [3]. З 2014 року нашим урядом проводиться робота з імплементации Директиви 2009/28/ЄС у національне законодавство.

Україна демонструє позитивну динаміку у розвитку галузі альтернативної енергетики, проте темпи збільшення обсягів використання НВДЕ доволі повільні і не спроможні забезпечити показники, зазначені у Директиві 2009/28/ЄС. Наразі за даними Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України щодо потужності та обсягів виробництва електроенергії, об'єктами відновлюваної електроенергетики (станом на 01.04.2017) в Україні працює 316 об'єктів відновлюваної електроенергетики (без урахування окупованої території АР Крим) загальною потужністю 1 183,8 МВт. [4] Таким чином, частка альтернативної енергії в загальному енергобалансі сьогодні становить менше 3%. Якщо звернутися до відповідного показника за минулий рік, то за даними Української асоціації відновлюваної енергетики станом на серпень 2016 року частка електричної енергії, що була вироблена з відновлюваних джерел енергії, складала близько 1,25%. [5] Отже, темпи приросту є ще незначними.

Однією із основних проблем, яка сповільнює темпи досягнення бажаного показника альтернативної енергетики в загальному енергоспоживанні, є недосконалість економіко-правових важелів стимулювання суб'єктів господарювання щодо виробництва та використання НВДЕ.

Історія законодавства у сфері альтернативної енергетики у незалежній Україні починається із прийняттям Закону України «Про енергозбереження» [6] 1 липня 1994 року і подальшим прийняттям Законів України «Про альтернативні види палива» [7] 14 січня 2000 року та «Про альтернативні джерела енергії» [8] 20 лютого 2003 року. Зазначені нормативно-правові акти надали визначення базовим термінам, закріпили цілі та завдання уряду у галузі альтернативної енергетики, поклали початок переорієнтації вітчизняного ринку електроенергії з використання традиційних енергоносіїв на використання НВДЕ. Про необхідність стимулювання ринку альтернативної енергетики в Україні, окрім зазначених Законів, наголошується у ст. 5 Закону України «Про електроенергетику» від 16.10.1997 [9].

Перші редакції Законів [6, 7, 8, 9] лише закріплювали національні цілі у галузі альтернативної енергетики, проте не визначали механізмів заохочення використання НВДЕ.

Важливим кроком на шляху встановлення економіко-правових стимулів до виробництва та споживання альтернативної енергії стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення «зеленого» тарифу» від 25 вересня 2008 року. Цим Законом в Україні були введені пільгові тарифи на електроенергію, яка виробляється на основі відновлюваних джерел енергії. Згідно із Законом «зелений» тариф - це спеціальний тариф, за яким закуповується електрична енергія, вироблена на об'єктах електроенергетики, що використовують альтернативні джерела енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії вироблена лише малими гідроелектростанціями) [10].

Загалом введення «зеленого» тарифу створює сприятливі умови для розвитку галузі альтернативної енергетики, але, на відміну від європейських країн, в Україні спостерігаються значні коливання його розміру.

Згідно зі ст. 171 Закону України «Про електроенергетику» від 16.10.1997 [6] та згідно із «Порядком

встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності та приватних домогосподарств» від 02.11.2012, затвердженого Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг (далі - НКРЕКП), фіксований мінімальний розмір «зеленого» тарифу для суб'єктів господарювання та приватних домогосподарств встановлюється шляхом перерахування у євро «зеленого» тарифу, розрахованого за правилами цього Закону, станом на 1 січня 2009 року за офіційним валютним курсом Національного банку України на зазначену дату [11]. Проте з вересня 2014 року по січень 2015 року урядом не було переглянуто розмір «зеленого» тарифу у зв'язку зі зміною офіційного курсу євро.

Лише у січні 2015 року на підставі постанови НКРЕКП № 105 від 31 січня 2015 року [12] ставки «зеленого» тарифу були переглянуті з урахуванням курсових коливань, проте відразу ж були знижені постановою НКРЕКП № 157 [13] у зв'язку з введенням розпорядження КМУ від 14 січня 2015 № 36-р «Про вжиття тимчасових надзвичайних заходів на ринку електричної енергії» [14] на 20% для електричної енергії, виробленої з енергії сонячного випромінювання, та 10% для інших виробників електроенергії з відновлюваних джерел.

Недотримання державних гарантій щодо перегляду розміру «зеленого» тарифу створює нестабільні умови для ведення бізнесу у галузі альтернативної енергетики на території України і сповільнює темпи збільшення частки відновлюваної енергії в загальному енергобалансі країни.

Ще одним зі стримуючих факторів збільшення обсягів виробництва альтернативної енергії в нашій країні є те, що «Порядок встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності та приватних домогосподарств» [11] не передбачає можливість отримання виробниками електроенергії «зеленого» тарифу за умови комбіновано-го використання нетрадиційних та традиційних джерел енергії. Така ситуація зумовлена відсутністю технічної можливості здійснювати контроль за пропорціями використаних традиційних та нетрадиційних джерел енергії.

Було б доцільно встановити мінімальну ставку «зеленого» тарифу на комбіновану енергію та внести відповідні зміни до «Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності та приватних домогосподарств» [11] у рамках Енергетичної стратегії України на період до 2030 р.

Окрім «зеленого» тарифу, сьогодні в Україні діють податкові та митні пільги у галузі альтернативної енергетики. Так, згідно із п. 197.16. ст. 197 розд. V Податкового кодексу [15] та п. п. 17 п. 1 статті 282 розділу IX Митного кодексу [16] звільняються від оподаткування операції із ввезення на митну територію України:

1) устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії, енергозберігаючого обладнання і матеріалів, засобів вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів, обладнання та матеріалів для виробництва альтернативних видів палива або для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії;

2) матеріалів, устаткування, комплектуючих, що використовуються для виробництва:

– устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії;

– матеріалів, сировини, устаткування та комплектуючих, які будуть використовуватися у виробництві альтернативних видів палива або виробництві енергії з відновлюваних джерел енергії;

– енергозберігаючого обладнання і матеріалів, виробів, експлуатація яких забезпечує економію та раціональне використання паливно-енергетичних ресурсів;

– засобів вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів.

Загалом зазначені пільги створюють сприятливі умови для розвитку галузі альтернативної енергетики в Україні.

Водночас п. п. 14 п. 1 статті 282 розділу IX Митного кодексу [16] передбачено, що звільнення від оподаткування операцій із ввезення вищезазначених товарів застосовується лише за умови, якщо ідентичні товари з аналогічними якісними показниками не виробляються в Україні.

Безумовно пріоритетним напрямом роботи Уряду та уповноважених суб'єктів у сфері альтернативної енергетики є підтримка національного товаровиробника, однак, зважаючи на специфіку товарів та послуг, що застосовуються та надаються на ринку альтернативної енергетики не тільки в Україні а й в світі, застосування вищезазначеного положення Митного кодексу України не створює сприятливих умов для становлення альтернативної енергетики на вітчизняному просторі.

Варто зазначити, що сьогодні в Україні з цієї метою вже встановлена надбавка до «зеленого» тарифу, за якою здійснюється купівля альтернативної енергії у разі використання обладнання українського походження під час її виробництва. [п. 2, 4 [12]]

Крім того, беручи до уваги те, що Уряд намагається залучати іноземні інвестиції у галузь альтернативної енергетики, застосування тарифних та нетарифних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності до вищезазначених товарів, за умови існування аналогічних в Україні, створює додаткові бар'єри до становлення цієї галузі, оскільки цінова політика виробників аналогічного обладнання впливає на подальше ціноутворення кінцевого продукту.

Поряд із застосуванням «зеленого» тарифу, податкових та митних пільг важливого значення для заохочення виробництва та використання альтернативних джерел енергії має екологічний податок. Екологічний податок - це загальнодержавний обов'язковий платіж, що сплачується з фактичних обсягів викидів в атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти забруднюючих речовин та розміщення відходів, у томі числі радіоактивних [17, с. 409].

НВДЕ характеризуються своєю екологічною чистотою порівняно із традиційними енергоносіями, тож їхнє використання звільняє суб'єктів господарювання від сплати екологічного податку.

Таким чином, екологічний податок виступає не тільки важливим інструментом природоохоронної політики та джерелом бюджетних доходів, але й непрямым стимулом до розвитку галузі альтернативної енергетики.

Проте було б доцільно запровадити екологічний податок не тільки відповідно до обсягів викидів шкідливих речовин, але й відповідно до кількості використаної енергії, виробленої на основі традиційних джерел енергії. Розпочати таку систему оподаткування необхідно з

підприємств важкої промисловості, які є найбільшими споживачами енергії і відповідно найбільшими джерелами емісії шкідливих сполук у навколишнє середовище.

У результаті проведеного дослідження стає зрозумілим, що одним із основних завдань Уряду у галузі альтернативної енергетики має стати запровадження сприятливих та стабільних умов для виробництва та споживання енергії, виробленої із використанням НВДЕ. Для реалізації цього завдання необхідно створити дієвий економіко-правовий механізм стимулювання розвитку використання НВДЕ, який би поєднував у собі інструменти державного примусу та заохочення суб'єктів господарювання та населення щодо виробництва та споживання альтернативної енергії.

Література

1. Share of energy from renewable sources 2015. URL: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nrg_ind_335a&lang=en.
2. Договір про заснування Енергетичного Співтовариства: Договір, Міжнародний документ від 25.10.2005. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_926.
3. Про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел та якою вносяться, а в подальшому скасовуються зміни до директиви 2001/77/ЄС та 2003/30/ЄС: Директива європейського парламенту від 23.04.2009. URL: http://sae.gov.ua/documents/dyrektyva_2009_28.pdf.
4. Інформація щодо потужності та обсягів виробництва електроенергії об'єктами відновлюваної електроенергетики, яким встановлено «зелений» тариф (станом на 01.04.2017). URL: <http://sae.gov.ua/sites/default/files/Infodovidka%20elektry%60ka%20VDE%20na%201%20kvartal%202017%20na%20sajt.pdf>.
5. Динаміка розвитку сектору відновлюваної енергетики. URL: <http://uare.com.ua/dynamika-rozvitku-sektoru/370-pririst-potuzhnostej-vde-po-vidam-generatsij-za-2014r-mvt.html>.
6. Про енергозбереження: Закон України від 01.07.1994 № 74/94-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/94-%D0%B2%D1%80>.
7. Про альтернативні види палива: Закон України від 14.01.2000 № 1391-XIV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1391-14>.
8. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 № 555-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/555-15>.
9. Про електроенергетику: Закон України від 16.10.1997 № 575/97-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/575/97-%D0%B2%D1%80>.
10. Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення «зеленого» тарифу: Закон України від 25.09.2008 № 601-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/601-17>.
11. Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності та приватних домогосподарств: Постанова.
12. Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики від 02.11.2012 № 1421. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1957-12>.
13. Про встановлення «зелених» тарифів на електричну енергію: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 31.01.2015 № 105. URL: <http://www.nerc.gov.ua/?id=13913>.
14. Про зупинення дії пункту 1 постанови НКРЕКП від 31 січня 2015 року № 105 та встановлення «зелених» тарифів на електричну енергію в рамках тимчасових надзвичайних заходів на ринку електричної енергії: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 31.01.2015 № 157. URL: <http://www.nerc.gov.ua/?id=13914>.
15. Про вжиття тимчасових надзвичайних заходів на ринку електричної енергії: Розпорядження Кабінету міністрів України від 4 січня 2015 р. № 36-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/36-2015-%D1%80>.
16. Податковий кодекс України: від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
17. Митний кодекс України: від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
18. Сідельникова Л.П. Податкова система / Сідельникова Л.П., Костіна Н.М.; навчальний посібник. Київ: Ліра-К, 2013. 579 с.

Рибнікова Е. Ю.,

*аспірант кафедри господарського права та процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»*